

METOD AÇISINDAN FEODALİTE VE MÜLKİYET I

I - Marksist Metod Nedir?

Şimdi adını hatırlıyamadığım bir bilgin “Bilimde bir meselenin çözümlenmesi, çözümlenmesi gereken iki mesele ortaya atar” demiş.

Tartışmalar da öyle oluyor. Konu konuyu açıyor, söz uzayıp gidiyor. Prof. Cahit Tanyol benim bir yazıma ikiyle cevap verdi; daha da yazacaktı. Bu iki yazısından bana da bir seri konu çıktı. Onun için yazılarının sonunu beklemeden ben de kalemi ele aldım.

Prof. Tanyol ile çok önemli bir noktada mutabıkız: O da Marxçılığın bir metod olduğudur. Ama Marx’cılık öncelikle bir metoddur ve genel olarak yalnız sosyal değil, bütün gerçek alanlarına uygulanır. Sonra da bu metodun sosyal alanda uygulanmasıdır.

Prof. Tanyol Marx’çı metodu kabul eder, savunur görüldüğü halde sosyal olguların tahlilinde ve yorumlanmasın da hiç de Marx’cı metodu uygulamıyor. Marx’cı metod bir yana, bir bilim kolu olarak sosyolojiyi tarih disiplininin ayırmak üzere belirtilen klâsik görüşe dahi uymuyor, Prof. Tanyol’un tutumu. Bilindiği gibi, bir “müsbet bilimi” olarak sosyoloji, toplumların ortak vasıfları üzerinde durur, tecritler, kıyaslar yaparak genel yargılara, jeneralizasyonlara varmayı amaç tutar; tarih disiplini ise somut toplumları somut mekân ve zaman şartları altında inceleyerek bu toplumların özelliklerini, zaman içinde olayların teselsülünü belirtir, denir. Prof. Tanyol sadece bir “tarihçi” gibi davranıyor. Gerek, Osmanlı İmparatorluğu feodal bir toplum değildir ve bu gün de Türkiyede burjuvazi yoktur, derken, gerekse “... İngiltere, Fransa, Almanya gibi memleketlerde dahi bu gün artık Marx’ın yaşamış olduğu devirdeki burjuva tipini bulmaya imkân yoktur. Ne burjuva ve ne de işçi değişmez bir tip değildir” derken çok dar anlamda tarihsel bir görüşten hüküm veriyor. Aradaki farklara ve zaman içinde değişmeye rağmen, ayırdedici (eski tabiriyle “mümeyyiz”) temel vasıflarda bir ayniyet ve süreklilik yok mudur? suali üzerinde hiç durmuyor, böyle bir suali varit bile görmüyor.

İmdi hiç şüphe yok ki her toplumun kendine has tarihi bir seyri, başka toplumlara benzemiyen özellikleri vardır ve bir toplumu tam ve doğru bir şekilde anlamak ve değerlendirmek için kendi tarihsel gelişmesi içinde mahalli özellikleriyle görüp anlamak şarttır. Ama iş bu kadarla bırakılır, bu anlamda bir tarihsel görüş ve metod biricik muteber metod olarak kabul olunursa, o zaman büyük bir gerçek payı taşıyan bu görüş sakat, yanlış bir metod haline gelir, çok yanıltıcı sonuçlara götürür.

Gerek tarihsel metod taraftarlarının gerekse tarihsel metoda karşı ileri sürülmüş olan “mukayeseli metod” ve “fonksiyonel metod” taraftarlarının yaptıkları müşterek hatâ, çok ve çatışmalı cepheleri olan toplumsal gerçeğin yalnız birer cephesini görüp yakalamaları ve bu yakaladıkları cepheyi gerçeğin bütünü sanıp onu mutlak, dogmatik bir metod haline getirmeleridir. Böyle mutlak anlamda anlaşılabilir uygu-

landığı zaman, bu metodların hepsi önemli birer gerçek payı taşımalarına rağmen, sakat bir görüş ve metod haline gelir.

Değil insan toplumları, inorganik madde âlemindeki somut gerçek parçaları, birimleri bile somutluğunda ele alındıklarında tam bir benzeri olmayan, eşsiz (unique) varlıklardır. Tam bir benzerliği ifade için kullanılan “iki su damlası kadar birbirinin aynı” sözü bile mutlak anlamda alınırsa yanlıştır. Yüzde yüz birbirinin aynı iki su damlası yoktur. Yeteri kadar ince, hassas ölçüler kullanıldığında mutlaka ağırlık, hacim, terkip farkları bulunacaktır. Ama bilimin amacı, gerçeği bütünüyle doğru anlamamız ve ona göre aksiyona geçmemiz bakımından önemli olan farkları önemsizlerden ayırmak ve önemli olanları da önem derecesine göre bir sıraya koymaktır. Bilimde “tip”lerin tesbiti ve somut gerçeklerin buna göre tasnifi bu meselelerin çözümlenmesi içindir. Bu tiplendirme ve tasnif işi toplumsal gerçeğe inorganik maddeden daha yakın olan biyoloji alanında en önemli işlerden biri olmuştur. Bu tiplendirme ve tasnif çalışmaları da göstermiştir ki, en göze çarpan, dikkati çeken, hayret uyandıran vasıflar her zaman en önemli, temel vasıflar değildir. Zooloji bilgisi olmayan bir insan için ömrü açık denizlerde geçen balina “balığı” ile vahşi ormanlar kralı arslan arasında bir benzerlik yoktur, aradaki farklar o kadar büyük, önemli görünür, ama zoolojik tasnif bakımından her ikisi de memeli hayvanlar sınıfına girer. Memeli hayvan olmak vasfı, denizde veya karada yaşamak, balık biçimi veya dört ayaklı, tüylü hayvan olmak, gibi vasıflardan daha önemli, daha temel bir vasıftır da ondan.

İmdi, kapitalizmin 19. Yüzyıldan bu yana değiştiği gerçektir. Osmanlı İmparatorluğu ile Batı feodalizmi arasında bir takım önemli farklar olduğu da gerçektir. Ama, bu değişimler neticesi Batıdaki kapitalist düzen kapitalist olmaktan, burjuva sınıfı burjuva olmaktan çıkmış mıdır? Osmanlı İmparatorluğu’nun gösterdiği farklar feodal tipten ayrı tipte bir toplum olduğunu ispat eder nitelikte midir, yoksa feodal tipin bir başka çeşidi -variant’ı- olduğunu mu gösterir sadece? Bu demektir ki, kapitalist sistemi kapitalist olmayandan, burjuva sınıfını burjuva olmayandan ve feodal tipi feodal olmayandan ayırdeden temel vasıfları belirtmek lazımdır. Önceleyin kullandığımız bu terimlerin muhtevasını açıklayalım ve bu terimlerin anlamı üzerinde -mümkünse- anlaşalım. Tartışmanın bir kördöğüşü gibi uzayıp gitmemesi, olumlu sonuçlara varılabilmesi için bu şarttır.

Ama Prof. Tanyol’un bu terimlere bir alerjisi var gibi. Kaleminin ucuna geldikçe “kalıplar” diye söz ediyor bunlardan, “Kalıpların arkasındaki gerçeklere bakmalı” diyor. Doğru, gerçekleri hiç gözden kaçırmamalı, ama somut gerçeklerin labirenti içinde bize kılavuzluk edecek genel kavramlar, yani “kalıplar” olmadan da o labirentin içinde tıklıp kalmak, somut gerçeklerin sonsuz çeşitliliği, tükenmez vasıfları arasında önemli olanı gözden kaçırmak ve balınayı balık sınıfına koymak tehlikesi vardır. Soyut kavramla somut gerçek arasında, genel olanla özel arasında “çatışma ve birlik vardır”. Bu da diyalektiğin bir ilkesidir. Gerçeklere dayanmayan, gerçeklerle beslenmeyen kavramlar boş kalıplar haline gelirler, ama genel kavramlarla sistemleştirilmemiş gerçekler de bir olgular yığını olmaktan öteye geçmez.

Bununla beraber ben, bu soruları ele alıp cevaplandırmadan önce Prof. Tanyol’un ikinci yazısında söz ettiği mülkiyet meselesini öne almak istiyorum, çünkü yukarı-

daki soruların cevapları söz konusu toplum tiplerinin mülkiyet durumuna bağlıdır. Prof. Tanyol, “... Marx’a göre mülkiyet emektir” diyor. Ben ne Marx’ın, ne daima onunla birlikte düşünülen Engels’in yazılarında, ne de onlardan sonra gelen Marksçı iktisatçılarda “mülkiyet emektir” sözüne veya bu anlamda ifadelere rastlamadım. Marx’ın yaptığı tahlil ve muhakemelerden de istidlal yolu ile olsun böyle bir sonuç çıkarılamaz. Bunun en basit delili şu ki, mülkiyet emek olsaydı emekçilerin en fazla mülkiyete sahip olmaları, hiç bir emek sarf etmeden yatırımlarının temettüleriyle yetinen rantıye sınıfın ise hiç mülkiyete sahip olmaması gerekirdi. Oysa tam tersine.

Marx hiç bir zaman mülkiyeti, bir “şey” gibi tarif etmez; mülkiyeti, iki taraf arasında bir münasebet -üretim münasebeti- olarak düşünür ve tartışır; yani Marx mülkiyetin statik bir tarifini vermez, fonksiyonel tahlilini yapar. Yazılarında “üretim münasebetleri” terimiyle “mülkiyet münasebetleri” terimi hemen hemen eş anlamda, birini diğerrinin yerine koyarak kullanır. Hemen hemen eş anlamda diyorum, çünkü basit işbölümü münasebetleri de üretim münasebetidir ama bir mülkiyet münasebeti tazammun etmez. İşbölümü ile mülkiyet münasebetleri arasında sıkı bağıllık vardır, fakat aynı şey değildir.

Hukuki anlamda mülkiyet, fiili mülkiyet münasebetlerinin açıkça formüle edilip toplumca kaideleştirilmesinden başka bir şey değildir. Fiili mülkiyet münasebetleri, yani üretim münasebetleri ile hukuk bakımından kabul olunmuş mülkiyet sistemi arasında az veya çok mübayanet, farklılık olabilir ve çoğu zaman vardır da. Marx’ın ısrarla üzerinde durduğu fiili üretim münasebetleridir, hukuki anlamda mülkiyet diğer hukuki ve sosyal kaideler gibi “üst yapı” ya aittir ve uzun vadeli açıdan alındığı zaman “alt yapı”nın yani üretim düzeninin değişmesiyle değişir.

Neden üretim düzeni “alt yapı”, yani temel faktördür? Çünkü üretim düzeni insan-tabiât münasebetinden doğar. İnsan-tabiât münasebetleri ise sosyal gerçek alanını aşan, onun temeli de olan bir gerçeğe, biyolojik zaruretler gerçeğine dayanan bir münasebeti. Yalnız insan değil, bütün uzviyette ömürlerini ve nesillerini devam ettirebilmek için tabiat kaynaklarını kendi ihtiyaçlarının tatmininde kullanırlar. Bu biyolojik bir zorunluktur. Biyoloji gerçek alanı sosyal gerçek alanından daha geniş, daha şümullüdür, birincisi bu ikincisi üzerinde ve ona dayanarak yükselir. Bu gerçeği, daha somut, daha alışılmış kelimelerle ifade etmek gerekirse, insanların felsefe, bilim, fen, sanat edebiyat konularıyla uğraşabilmeleri, merasimlere, toplantılara, eğlencelere yer ve vakit ayırabilmeleri için heşeyden önce asgari seviyede olsun yiyecek, giyecek, barınma ve dış tesirlerden korunma ihtiyaçlarını karşılamış olmaları gerekir.

İnsan-tabiât münasebeti diğer yaratıkların uzviyet-tabiât münasebetinden nitelik (qualité) itibariyle farklıdır. Diğerlerinde bu münasebet biyolojik olarak tayin edilmiştir, bunun içindir ki uzviyette biyolojik bir evrim değişikliği meydana gelmedikçe her uzviyetin, meselâ her hayvan cinsinin, tabiatla münasebetleri binlerce yıl hep aynı şekilde devam eder gider. İnsan-tabiât münasebeti ise insan nevi biyolojik olarak aynı kaldığı halde zamanla büyük değişmeler göstermiştir ve bu gün de süratle değişme halindedir. İnsan, biyolojik varlık olarak aynı kalıyor; tabiat şartları da şimdiki insan nevi, Homo Sapien’ler yer yüzünde belirdiğinden beri aynı kal-

mıştır, öyleyse insan-tabiat münasebetlerini değiştiren faktör nedir? İnsanın, tabiat kaynaklarını, kendi ihtiyaçları için kullanmalarında sarf ettiği emeğin kemmiyet, keyfiyet, organizasyon ve kullandığı araçlar (âlet ve teknikler) itibariyle zamanda değişmesidir. İnsan-tabiat münasebeti diğer yaratıkların tabiatla olan münasebetleri gibi biyolojik olarak değil, sosyal (veya bugün bazı etnologların tercih ettiği terimle “kültürel”) olarak tayin edilmiştir.

Görülüyor ki, üretim düzeninin temel sosyal gerçek olarak ele alınması ve buna dayanarak “alt yapı”, “üst yapı” ayırımının yapılması, bu terimlerin sosyolojik incelemelerde kullanılması Prof. Tanyol’un iddia ettiği gibi “boş kalıplar”, “dogmatik” değildir. Bu terimler Prof. Tanyol’un bir metod olarak savunduğu Marx’çılığın temel metodolojik kavramlarıdır, somut sosyal gerçeğin çok çeşitli, çok cepheli, sürekli hareket ve değişme halindeki belirtilerini tahlilde, daha önemliyi daha önemsizden ayırdetmekte, ana değişme yönünü kısa vadeli zikzaklardan ayırabilmekte çok işe yarar metodolojik araçlardır.

(Gelecek yazı Osmanlılarda Mülkiyet Meselesi.)

Yön, Sayı 50, Kasım 1962